

DEMOKRAATIA EDENDAMINE JA VALIMISTE VAATLEMINE

Demokraatia toetamine kogu maailmas on Euroopa Liidule esmatähtis. Demokraatia on jätkuvalt ainus valitsemisüsteem, mille raames inimesed saavad täielikult kasutada oma inimõigusi, ning see on arengu ja pikaajalise stabiilsuse otsustav tegur. Ainsa otsevalitud ELi institutsioonina on Euroopa Parlament kindlalt pühendunud demokraatia edendamisele.

ÕIGUSLIK ALUS

- Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artiklid 2 ja 21;
- Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artikkel 205.

POLIITIKARAAMISTIK JA -VAHENDID

ELi lähenemisviis demokraatiale täiendab liidu tööd inimõiguste vallas (vt teabeleht [5.4.1](#)). See põhineb inimõiguste ülddeklaratsioonil ning muudel inimõigusi, demokraatlikke institutsioone ja valimisi käsitlevatel rahvusvahelistel ja piirkondlikel standarditel. Alates 2015. aastast on EL tuginenud demokraatia toetamisel ka kestliku arengu tegevuskavale 2030, eelkõige eesmärgile nr 16 vastutustundlike institutsioonide ning kaasava ja osalemist võimaldava otsustusprotsessi kohta ning eesmärgile nr 10 ebavõrdsuse vähendamise kohta.

Nõukogu võttis 17. novembril 2009 vastu järeldused demokraatia toetamise kohta ELi välissuhetes, milles esitati uus demokraatia toetamise strateegia, milles kasutatakse riigipõhist lähenemisviisi, suuremat sidusust ja kõigi sidusrühmade kaasamist. Komisjoni 2011. aasta muutuste kavas rõhutati järgmisena inimõiguste, demokraatia ja hea valitsemistava toetamise olulisust ELi arengupoliitikas. Pärast 2011. aasta araabia kevade sündmusi ajakohastas EL Euroopa naabruspoliitikat, kehtestades „rohkema eest rohkem“ lähenemisviisi, mille kohaselt toetuse saamine on seotud demokraatiale ülemineku ja tugeva demokraatia loomisega. Stiimuleid (sealhulgas põhjalikumad majanduslikud integratsioonid, rohkem rahalist abi, inimeste paremat liikuvust ja juurdepääsu ELi siseturule) pakutakse riikidele, kes soovivad alustada poliitilisi reforme.

Välisasjade nõukogu poolt 2012. aastal vastu võetud ELi inimõiguste ja demokraatia strateegilises raamistikus ja tegevuskavas kinnitas EL taas oma kohustust suurendada demokraatia edendamise nimel tehtavaid pingutusi. Tegevuskava sisaldas plaani muuta ELi [valimisvaatlusmissioonide](#) aruannete järelmeetmed süstemaatilisemaks, et sel viisil pakkuda toetust kogu valimistsükli jooksul. 2015. aasta juulis vastu

võetud tegevuskavas perioodiks 2015–2019 lisati süsteemne demokraatia toetamine mitmesse tegevuskava eesmärki. Praegu töötatakse välja tegevuskava aastateks 2020–2024.

Nõukogu rõhutas kodanikuühiskonna rolli ka oma 2012. aasta järelustes teemal „Demokraatia ja säästva arengu juured: Euroopa koostöö kodanikuühiskonnaga välissuhete valdkonnas“. Nõukogu 19. juuni 2017. aasta järelustes ELi koostöö kohta kodanikuühiskonnaga välissuhete valdkonnas kinnitati taas ELi pühendumust tugevale ja vastupidavale kodanikuühiskonnale, mis toetab head valitsemistava ja õigusriigi põhimõtet igas demokraatias.

Mitmed aja jooksul välja töötatud ELi poliitika elemendid käsitlevad nii inimõigusi kui ka demokraatlike põhimõtteid. See hõlmab riigipõhiseid inimõiguste ja demokraatia strateegiaid, millega määratakse kindlaks ELi tegevusprioriteedid ja eesmärgid partnerriikides; inimõigusi ja demokraatiat käsitlevaid klausleid rahvusvahelistes lepingutes, mis võimaldavad ELil peatada kaubanduse või koostöö, kui riik rikub tõsiselt inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid ning demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendit, mis on strateegiline rahastamisvahend (vt allpool).

Valimiste vaatlemine on ELi keskne vahend kolmandates riikides demokraatlike arengute toetamiseks, inimõiguste ja õigusriigi edendamiseks ning rahu kindlustamisele ja konfliktide ennetamisele kaasaaitamiseks. ELi pikaajalised valimisvaatlusmissioonid hindavad kogu valimisprotsessi jooksul toimuvaid sündmusi. Pikaajalised vaatlejad alustavad tavaliselt tegevust kaks kuud enne valimisi ja jälgivad kogu valimisprotsessi kuni ametlike tulemuste väljakuulutamiseni ja edasikaebamise menetlusteni. Lühiajalised vaatlejad jälgivad olukorda valimiste päeval ja häälte lugemist. Peavaatleja on reeglina Euroopa Parlamendi liige. Pärast missiooni avaldab valimisvaatlusmissioon lõpparuande, mis sisaldab järeldusi ja soovitusi, milles antakse suuniseid valimisreformi ja ELi võimaliku tulevase abi kohta. Lisaks valimiste vaatlemisele saab EL anda partnerriikidele valimistega seoses tehnilist ja materiaalselt abi, parandades demokraatlike valimiste tingimusi, suurendades riiklike ja valitsusväliste osalejate suutlikkust ning toetades vajalikke reforme, võttes arvesse kogu valimistsükli.

2019. aasta oktoobris võttis nõukogu vastu järeldused demokraatia kohta, milles kinnitatakse taas nõukogu 2009. aasta järelduste põhimõtteid, kuid tuvastatakse ka uued probleemid, millega EL peab välisest tegevuses kiiresti ja terviklikult tegelema. Nende hulka kuuluvad demokraatlike protsesside ja institutsioonide õonestamine; vähene usaldus institutsioonide ja poliitikute vastu; kodanikuühiskonna demokraatliku tegutsemisruumi vähendamine; üha rohkem inimõiguste ja põhivabaduste rikkumisi ning manipuleerimine sidustehnoloogiate abil.

RAHASTAMISVAHENDID

Inimõiguste, demokraatlike reformide ning poliitilise osaluse ja esindatuse toetamine on demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendi peamine ülesanne. Rahastamisvahend on loodud konkreetselt nende eesmärkide jaoks ja sellest rahastatakse projekte, programme ja ELi valimisvaatlusmissioone ning samuti antakse

toetusi kodanikuühiskonna organisatsioonidele, valitsusvälistele organisatsioonidele ja inimõiguste kaitsjatele.

Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahendist antakse rahalist abi, et edendada õigusriiki, poliitilist dialoogi ja reforme, demokratiseerimist, meedia mitmekesisust ja valimiste vaatlemist. ELi lõuna- ja idapoolsete naaberriikide kodanikuühiskonna esindajad võivad saada ka toetust, mida kodanikuühiskonna naabrusrahastu pakub projektideks, võrgustikeks, koolituse korraldamiseks ja parimate tavade vahetamiseks.

Arengukoostöö rahastamisvahend pakub samuti rahalist toetust. Kuigi selle esmane eesmärk on kaotada vaesus, püütakse vahendi abil ühtlasi tugevdada ja toetada demokraatiat arenguriikides.

Demokraatlike institutsioonide ja kodanikuühiskonna toetamiseks võib mõnes olukorras kasutada ELi stabiilsuse ja rahu edendamise rahastamisvahendit.

Euroopa Arengufondist (EAF), mis tegutseb väljaspool ELi eelarvet, kuid mida haldab komisjon, rahastatakse koostööd Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikidega. Nagu ka arengukoostöö rahastamisvahend on see suunatud vaesuse kaotamisele, kuid aitab ka tugevdada ja toetada demokraatiat, õigusriiki ja head valitsemistava.

Komisjon esitas 2018. aastal ettepaneku välisrahastamisvahendite kohta ajavahemikuks 2021–2027. Ettepaneku kohaselt liidetakse demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahend, Euroopa naabruspoliitika rahastamisvahend, Arengukoostöö rahastamisvahend, stabiilsuse ja rahu edendamise rahastamisvahend ning Euroopa Arengufond üheks määruseks. Parlament [võttis vastu](#) oma esimese lugemise seisukoha selle ettepaneku kohta 27. märtsil 2019, tugevdades viiteid demokraatia toetamisele kui ELi välisabi eesmärgile ning nõudes inimõiguste ja demokraatia temaatilise programmi jaoks suuremat rahastamispaketti. Institutsioonidevahelised läbirääkimised on [käimas](#).

Aastal 2012 loodi Euroopa demokraatia rahastu. Selle iseseisvalt toimiva eraõigusliku sihtasutuse eesmärk on toetada poliitilisi ja kodanikuühiskonna osalejaid, kes püüavad ellu viia demokraatlikke muutusi, ning pakkuda kiirel, paindlikul ja bürokraatiavabal viisil selleks kohandatud finantsabi, keskendudes ELi ida- ja lõunapoolsetele naaberriikidele. Selle juhatusse kuuluvad Euroopa Liidu liikmesriikide ja institutsioonide esindajad, sealhulgas kuni üheksa Euroopa Parlamendi liiget, samuti muud eksperdid.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament, mis on ainus ELi kodanike poolt otse valitav ELi institutsioon, on kindlalt pühendunud kogu maailmas jätkusuutliku demokraatia edendamisele. Euroopa Parlament on rõhutanud seda pühendumust mitmes resolutsioonis. Igal aastal võtab parlament vastu resolutsiooni inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas ja ELi poliitika kohta selles valdkonnas, analüüsides ELi demokraatia toetamise lähenemisviisi peamisi väljakutseid ja saavutusi ning esitades soovitusi tulevikuks.

Euroopa Parlament on töötanud välja ka mitmesugused vahendid, et tegeleda otse [demokraatia ülemaailmse toetamisega](#). Euroopa Parlament osaleb pidevalt valimiste vaatlemises ja teeb jõupingutusi riigisiseste valimisprotsesside legitiimsuse

suurendamiseks ning avalikkuse usalduse suurendamiseks valimiste ja inimõiguste kaitse valdkonnas. Igal aastal saadab Euroopa Parlament mitu delegatsiooni vaatlema kolmandates riikides toimuvaid valimisi või rahvahääletusi. Euroopa Parlament võib otsustada lähetada parlamendiliikmete delegatsioone valimisi vaatlema tingimusel, et valimised toimuvad riigi tasandil, riigi ametiasutused on saatnud ELile või Euroopa Parlamendile kutse ja riigis on käimas pikaajaline missioon. Euroopa Parlamendi delegatsioonid kuuluvad alati ELi valimisvaatlusmissioonide või Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo pikaajaliste missioonide koosseisu. Euroopa Parlamendiga konsulteeritakse ELi valimisvaatlusmissioonide määramisel ja kavandamisel ning missioonide järeelmeetmete osas.

Lähtudes demokraatia toetamise terviklikust lähenemisviisist, on Euroopa Parlament omavahel ühendanud valimiste vaatlemise ning täiendava tegevuse, sealhulgas valimistele eelnevad meetmed ja valimiste järeelmeetmed, inimõiguste alase tegevuse ja parlamentaarse töö toetuseks loodud algatused. Erilist tähelepanu pööratakse laienemisprotsessis osalevatele Kagu-Euroopa riikidele ja Euroopa naabruspoliitika riikidele. Euroopa Parlament aitab parlamentidel väljaspool Euroopa Liitu tugevdada oma institutsioonilist suutlikkust konverentside ja seminaride, ühiste koolitusprogrammide ning parlamendiliikmete ja ametnike õppelähetuste abil, samuti kolmandate riikide parlamentide töötajate stipendiumide kaudu. Sellega toetatakse partnerparlamente inimõiguste integreerimisel õigusaktidesse ja sidemete loomisel kodanikuühiskonnaga. Parlament aitab suurendada demokraatlike muutuste eestvõitlejate, sealhulgas inimõiguste kaitsjate suutlikkust ning edendada meediavabadust ja sõltumatut ajakirjandust. Sellise lähenemisviisiga seondub ka Euroopa Parlamendi [Sahharovi auhind mõttevabaduse eest](#) ja Sahharovi auhinna laureaatide kogukonna tegevus. Naispoliitikuid ja -parlamendiliikmeid toetatakse Simone Veili programmi kaudu. Parlament pakub ka toetust ja eksperditeavet vahenduse ja dialoogi valdkonnas. Sellekohast sihipärast tegevust korraldatakse koos partnerparlamentidega ja rahvusvaheliste ürituste raames, mille keskmes on vahendamine ja konfliktide ennetamine. [Noorte poliitiliste liidrite programm](#) on üks juhtalgatusi, mille eesmärk on edendada dialoogi ja mõistmist tulevaste juhtide vahel väljaspool ELi ning aidata sellega kaasa usalduse ja rahu kindlustamisele. Euroopa Parlamendi 2019. aasta märtsis vastu võetud [resolutsioonis](#) ELi suutlikkuse suurendamise kohta konfliktide ennetamisel ja vahendustegevuses tunnistatakse vahendus- ja dialoogiprotsesside tähtsust ning parlamendi rolli selles.

Demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm annab poliitilisi suuniseid Euroopa Parlamendi meetmete korraldamiseks. Rühma kuulub 16 parlamendiliiget ning selle kaasesimehed on väliskomisjoni esimees ja arengukomisjoni esimees. Demokraatia toetamise ja valimiste koordineerimise rühm otsustab Euroopa Parlamendi valimisvaatlusmissioonide üle ja võtab vastu [iga-aastase tööprogrammi](#) muu tegevuse kohta. 2020. aastal kinnitati taas kuus riiki ja piirkonda, kes saavad osa tõhustatud meetmetest demokraatia toetuseks, nimelt Ukraina, Gruusia, Moldova, Tuneesia, Lääne-Balkani riigid (prioriteetne piirkond) ja Üleaafrikaline Parlament (prioriteetne piirkondlik parlament).

